

Konsekwencje zasiedzenia w prawie międzynarodowym w aspekcie naruszenia *ius cogens*

Wprowadzenie

Niestabilna sytuacja na arenie międzynarodowej powoduje, że coraz częściej pada pytanie o zasadność respektowania, nienaruszalnych norm prawa międzynarodowego oraz ich aktualność. Podejmowane są działania zmierzające do przywrócenia w świadomości społeczności międzynarodowej dotychczasowego przeświadczenia, że w stosunkach międzynarodowych muszą być respektowane określone normy prawne o doniosłym znaczeniu dla społeczności międzynarodowej, tak istotnym, iż mają one moc obowiązującą bezwzględną, a zatem nie mogą być uchylane żadną umową międzynarodową. Jedną z nich jest niewątpliwie zakaz użycia siły, w szczególności zmierzający do naruszenia integralności terytorialnej państwa, a także zakaz interwencji w sprawy wewnętrzne innych państw, w szczególności jeśli miałyby na celu naruszenie nietykalności terytorialnej państwa. Tego rodzaju imperatywne normy określane jako *ius cogens*, stanowią podwaliny dla stabilnej współpracy na arenie międzynarodowej.

Są one odpowiednikiem zasad kreujących porządek i bezpieczeństwo wewnętrzne państwa, jednocześnie zabezpieczających interes członków społeczności międzynarodowej. Co istotne, *ius cogens* może stanowić ograniczenie swobody państw w zakresie zawierania umów, jednak nie jest to ograniczenie, które stanowiłoby w jakimkolwiek stopniu „zamach” na suwerenność państwa, respektowanie jej jest wyrazem dojrzałości państwa. Może też być swego rodzaju instrumentem chroniącym suwerenność słabszych państw, szczególnie w sytuacji prowadzenia rokowań ze znacznie silniejszym państwem, czy też w sytuacji znajdowania się pod presją silniejszego państwa. Na uwagę zasługuje zasada suwerennej równości w prawie międzynarodowym, która zabrania jakiegokolwiek dominacji któregoś państwa, gdyż przeczy to istocie zasady suwerenności państw. Gdyby nie *ius cogens* relacje międzypaństwowe sprowadzałyby się do demonstracji sił, zawłaszczania terytorium etc. Określenie w Konwencji wiedeńskiej imperatywnej normy powszechnego prawa międzyna-

¹ Dr Ewa Tamara Szuber-Bednarz – Akademia im. Jakuba z Paradyża w Gorzowie Wielkopolskim.

rodowego jako normy przyjętej i powszechnie stosowanej przez społeczność międzynarodową, od której nie jest dozwolone żadne odstępstwo, a która może być zmieniona jedynie przez późniejszą normę tego samego rodzaju² ma za zadanie zapewniać bezpieczeństwo i stabilność na arenie międzynarodowej.

Założeniem poczynionym przez autorkę jest dopuszczalność zasiedzenia w prawie międzynarodowym. Założenie to wywiedziono z zaistniałych na przestrzeni dziejów zdarzeń uznanych na gruncie orzecznictwa za dopuszczalne po spełnieniu określonych przesłanek. W związku z tym rozważaniom poddane zostaną konsekwencje zasiedzenia, w aspekcie obowiązywania *ius cogens* nienaruszalności terytorium oraz suwerenności państwa.

Skutki zasiedzenia w prawie międzynarodowym

Skomplikowane i w niepełny sposób uregulowane zagadnienie zasiedzenia w prawie międzynarodowym dostarcza licznych wątpliwości co do jego ewentualnych skutków, przy dokonanych założeniu, że per analogiam możemy na arenie międzynarodowej stosować określone, właściwe rozwiązania z prawa prywatnego.

Niezaprzeczalnym skutkiem zasiedzenia jest ujawnienie woli państwa zamierzającego nabyć terytorium. Objawienie swej woli jest doniosłym aspektem w procesie badania zasadności kierowania roszczenia o dany obszar terytorium państwa przeciwko innemu państwu. Wola państwa ujawnia się przede wszystkim poprzez określone zachowanie państwa, a więc wykonywanie faktycznego władztwa nad terytorium, zachowywanie się nie tylko w swych wewnętrznych stosunkach z zamiarem rozciągnięcia zwierzchnictwa terytorialnego nad terytorium, lecz przede wszystkim w stosunkach pomiędzy podmiotami prawa międzynarodowego istotne jest zmanifestowanie realizacji zwierzchnictwa terytorialnego nad danym terytorium. Rozważyć należy z jakiego powodu dotychczasowy suweren przedmiotowego terytorium zaprzestał wykonywania swego zwierzchnictwa, czy odbyło się to z naruszeniem *ius cogens*, czy też na zasadzie zawartej umowy pomiędzy państwami. Jednak odnosząc się do istoty zasiedzenia objawienie woli państwa zamierzającego nabyć terytorium na skutek zasiedzenia stanowić będzie z dużym prawdopodobieństwem naruszenie *ius cogens*, a tym samym byłoby niezgodne z prawem międzynarodowym. Lecz skoro Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości uznał, że przy dostatecznie długim posiadaniu terytorium zasiedzenie jest naturalną konsekwencją z jednej strony działania państwa nabywającego je, a z drugiej strony zaniechania działania po stronie państwa wykonującego dotychczas zwierzchnictwo terytorialne nad tym terytorium.

Skuteczne wyrażenie owej woli prowadzi do nabycia terytorium w drodze zasiedzenia, co oznacza, że następuje uznanie tj. pozytywny akt państwa w odpowiedzi na ujawnione zamiary i zachowanie się innego podmiotu prawa międzynarodowego. Uznanie jest zatem aktem państwa akceptującym określoną sytuację. Jest to potwierdzenie zaistniałej sytuacji faktycznej. Przez uznanie międzynarodowe rozumie się oświadczenie, które stwierdza podjęcie i istnienie określo-

² Konwencja wiedeńska o prawie traktatów, sporządzona w Wiedniu, 23 maja 1969 r., Dz. U. z 1990, Nr 74, poz. 439, preambuła.

nych stosunków pomiędzy państwami. Podstawę tych stosunków stanowi prawo międzynarodowe.³ Niestety nie została ustanowiona norma prawna, która w bezsprzeczny sposób regulowałaby zagadnienie uznania, stąd możemy je rozważać w trzech aspektach:

- jako akt partykularnego prawa międzynarodowego,
- jako praktykę państw,
- jako utrwaloną w nauce prawa międzynarodowego⁴.

Rozpatrując uznanie w aspekcie partykularnego aktu prawa międzynarodowego podkreślenia wymaga to, że w konwencji z Montevideo stwierdzono, że państwo uznające akceptuje osobowość prawną państwa uznawanego ze wszystkimi prawami i obowiązkami, które prawo międzynarodowe z tym pojęciem łączy⁵. Dostrzegana jest swoboda uznania, która równocześnie spełnia zadanie legitymizacji bytu prawnego. Stąd uznanie nabycia terytorium w drodze zasiedzenia stanowić będzie istotny element funkcjonowania na arenie międzynarodowej.

Jak podkreśla A. Klafkowski uznanie analizowane przez pryzmat praktyki państw wskazuje na wyrażanie jej w drodze wymiany not dyplomatycznych. Zdaniem A. Klafkowskiego wymiana not spełnia dwie niezwykle ważne funkcje: po pierwsze stwierdza fakt zaistnienia określonego zdarzenia, z którym podmioty prawa międzynarodowego wiążą określone skutki, a po drugie uznanie spełnia zarazem funkcję nawiązania stosunków dyplomatycznych z państwem uznawanym, co z punktu widzenia powstawania państwa jest niezwykle ważne⁶.

Trzecim aspektem uznania jest dokonywanie tego aktu w nauce prawa międzynarodowego. Znane są dwie postacie uznania konstytutywna i deklaratywna. Konstytutywna poprzez jego dokonanie tworzy określoną rzeczywistość, natomiast uznanie w wymiarze deklaratywnym nie nosi już ciężaru odpowiedzialności za kreację nowych stosunków międzynarodowych. Z instytucją uznania wiąże się postać uznania przedwczesnego, które ma miejsce wtedy, gdy jeszcze podmiot arenie międzynarodowej w pełni⁷ i się nie ukształtował, a także uznanie opóźnione tj. takie, które dokonywane jest już po faktycznym ukonstytuowaniu się podmiotu na arenie międzynarodowej. Uznanie może przyjąć formę uznania *de iure*, w którym państwo bądź organizacja międzynarodowa oświadczają, że od danego momentu będą uznawały dane państwo za podmiot prawa międzynarodowego, oraz druga forma uznania to uznanie *de facto* – dochodzi do skutku poprzez zawarcie umowy bilateralnej, w szczególności o charakterze politycznym⁸.

Kolejnym skutkiem zasiedzenia jest zmiana wykonywania suwerenności. Formą wykonywania przez państwo suwerenności na terytorium jest zwierzchnictwo terytorialne⁹. Suwerenność jest jedną z podstawowych zasad współistnienia podmiotów na arenie

³ H. Lauterpacht, *Recognition in International Law*, Cambridge 1947, s. 59.

⁴ A. Klafkowski, *Prawo międzynarodowe publiczne*, Warszawa 1976, s. 116.

⁵ Konwencja o prawach i obowiązkach państw amerykańskich, podpisana w Montevideo, dnia 26 grudnia 1932 r., League of Nations Treaty Series No.165, art. 6.

⁶ A. Klafkowski, *op. cit.*, s.116.

⁷ W. Czaplinski, A. Wyrozumska, *Prawo międzynarodowe publiczne*, Warszawa 1999, s. 230.

⁸ *Ibidem.*, s. 232.

⁹ R. Bierzanek, J. Symonides, *Prawo międzynarodowe publiczne*, Warszawa 2003, s. 196.

międzynarodowej. Istotą suwerenności terytorialnej jest pojęcie tytułu prawnego – a więc warunków na których opiera się dane terytorium, w świetle których możemy w bezsprzeczny sposób stwierdzić, na jakich źródłach oparto daną przynależność.¹⁰ Poszanowanie suwerenności, obok poszanowania nienaruszalności terytorialnej i nieinterwencji stanowią podwalinę dla funkcjonowania na arenie międzynarodowej i utrzymania bytu jej podmiotów w stanie nienaruszonym. Zmiana podmiotu wykonującego uprawnienia właścicielskie do terytorium skutkuje zmianą zakresu podmiotowego wykonywania zwierzchnictwa terytorialnego. Dążenie do zmiany suwerenności stanowi warunek sine qua non dla skutecznego nabycia terytorium w drodze zasiedzenia. Brak zamiaru zmiany zakresu wykonywania zwierzchnictwa terytorialnego może wykluczyć możliwość ukonstytuowania się zmiany podmiotowo-przedmiotowej terytorium. Suwerenność jest specjalnym rodzajem władzy, jest to władza najwyższa niepodzielna i niepodległa żadnej innej władzy. Suwerenność to co do zasady władza pierwotna. Treścią suwerenności jest działalność państwa na arenie międzynarodowej w związku z wykonywaniem przez państwo praw zasadniczych¹¹.

Zwierzchnictwo terytorialne obejmuje natomiast władzę polegającą z jednej strony na sprawowaniu w obrębie danego terytorium wszelkich działań i form aktywności właściwych państwu, ponadto realizowanie wszelkich funkcji określonych na gruncie podjętych zobowiązań międzynarodowych czy też ustawodawstwa wewnętrznego właściwych państwu.

Zwierzchnictwo terytorialne to również podejmowanie działań mających na celu zapobiegnięcie analogicznych działań w stosunku do państwa ze strony innych podmiotów¹². Stąd moglibyśmy wywieść tezę, że skoro doszło do nabycia terytorium w drodze zasiedzenia przez inny podmiot prawa międzynarodowego, to dotychczasowy dzierżyciel zwierzchniej władzy nie dochował należytej staranności w wykonywaniu swych obowiązków. W doktrynie wyróżnia się pozytywne i negatywne aspekty zwierzchnictwa terytorialnego. Pozytywnym aspektem jest na pewno to, że następuje podporządkowanie władzy państwowej wszystkiemu, co się na terytorium danego państwa znajduje i w jego obrębie zachodzi.¹³ Przy zmianie podmiotu uprawnionego do wykonywania zwierzchnictwa terytorialnego, następuje wejście w sferę posiadanych uprawnień dotychczasowego podmiotu prawa międzynarodowego przez podmiot, który w drodze zasiedzenia nabył własność terytorium państwa. Pamiętać należy, iż podmiot wstępujący w sferę praw podmiotowych do terytorium nie może nabyć więcej praw, aniżeli służyło to poprzedniemu właścicielowi. Jednakże w zakresie dysponowania nabytymi prawami podmiot wykonujący zwierzchnictwo terytorialne posiada niezbywalne prawo do swobodnego dysponowania zasobami i bogactwami naturalnymi, zgodnie z własnym interesem narodowym. Niezbywalność odnosi się do tego, że nie może podmiot uprawniony zbyć jedynie uprawnienia do wykonywania zwierzchnictwa terytorialnego pozostawiając sobie własność terytorium. Prawo własności terytorium i prawo wykonywania zwierzchnictwa terytorialnego są nierozdzielne. Zmiana podmiotu w zakresie właściciela terytorium skutkuje

¹⁰ I. Brownlie, *Principles of Public International Law*, wyd. IV, Oxford 1990, s. 123 i n.

¹¹ C. Berezowski, *Zagadnienia zwierzchnictwa terytorialnego*, Warszawa 1957, s. 12.

¹² R. Bierzanek, J. Symonides, op. cit., s. 197.

¹³ Ibidem.

zmianą podmiotu uprawnionego do wykonywania zwierzchnictwa terytorialnego. Pozytywny aspekt wykonywania zwierzchnictwa terytorialnego odnosi się zarówno do osób, w ten sposób, iż *quidquid qui in territorio meo est, etiam meus subditus est*, a także w stosunku do rzeczy: *quidquid est in territorio, est etiam de territorio*¹⁴.

Negatywnym aspektem zwierzchnictwa terytorialnego jest wyłączność władzy państwowej. Najbardziej doniosłym aspektem wyłączności jest wykonywanie jurysdykcji. Państwo może wykluczyć działanie jakiegokolwiek obcej władzy na swym terytorium. Stąd często podkreśla się swoistą nieprzenikliwość terytorium państwa polegającą na tym, że ustanowić można zakaz wkraczania w przestrzeń władczą państwa bez jego zgody.¹⁵ Zasada wyłączności jurysdykcyjnej wynika zarówno z aktów prawa międzynarodowego, jak i aktów prawa wewnętrznego. Każde państwo ma prawo wykonywania jurysdykcji nad swoim terytorium oraz nad wszystkimi osobami i rzeczami znajdującymi się tam, z zastrzeżeniem immunitetów uznanych przez prawo międzynarodowe¹⁶. Rzeczpospolita Polska wykonuje swoje zwierzchnictwo nad terytorium lądowym oraz wnętrzem ziemi znajdującym się pod nim, morskimi wodami wewnętrznymi i morzem terytorialnym oraz dnem i wnętrzem ziemi znajdującymi się pod nimi, a także w przestrzeni powietrznej znajdującej się nad terytorium lądowym, morskimi wodami wewnętrznymi i morzem terytorialnym.¹⁷ Wykonywanie jurysdykcji przez państwo ograniczone jest przez normy prawa międzynarodowego, a także przez utrwalone zwyczaje. Dobrym obyczajem jest wykonywanie swej jurysdykcji w takim zakresie, aby nie naruszać suwerenności innego podmiotu prawa międzynarodowego. Doniosłe znaczenie ma to, że państwo jest zobligowane przestrzegać norm prawa międzynarodowego w takim zakresie, w jakim zobowiązało się umową do ich respektowania. Co do zasady nie można żadnemu podmiotowi prawa międzynarodowego nakazać przyjęcia i stosowania jakiegokolwiek zobowiązania wbrew jego woli, nie mogą również dwa państwa ustanowić zobowiązania wobec państwa trzeciego wbrew jego woli, bądź bez jego wiedzy. Jeżeli jakikolwiek podmiot prawa międzynarodowego powołuje się na ograniczenie zwierzchnictwa terytorialnego, a więc pełnej, suwerennej władzy państwowej, powinien wykazać, iż ograniczenie to wynika z konkretnej normy prawa międzynarodowego, wiążącej państwo¹⁸. W doktrynie znane są ograniczenia wykonywania zwierzchnictwa terytorialnego. Wśród nich wymienia się przede wszystkim demilitaryzację i neutralizację. Demilitaryzacja oznacza, zakaz budowy, bądź nakaz rozbioru, likwidacji urządzeń i obiektów wojskowych na określonej części terytorium państwowego. Analizując istotę zwierzchnictwa terytorialnego byłoby to oddziaływanie niedozwolone, gdybyśmy innemu podmiotowi prawa międzynarodowego narzucali określone zachowania – jednakże ze względu na normy prawa

¹⁴ W. Góralczyk, S. Sawicki, *Prawo międzynarodowe publiczne*, Warszawa 2004, s. 177.

¹⁵ R. Bierzanek, J. Symonides, op. cit., s. 197.

¹⁶ Zob. W. Góralczyk, S. Sawicki, *Prawo międzynarodowe publiczne*, op. cit., s. 177 – w projekcie deklaracji praw i obowiązków państw uchwalonym przez Komisję Prawa Międzynarodowego w 1949 r., art. 2 postanowiono, iż każde państwo ma prawo wykonywania własnej jurysdykcji na swoim terytorium nad wszystkimi osobami i rzeczami tam się znajdującymi.

¹⁷ Ustawa z dnia 12 października 1990 r.o ochronie granic państwowych, Dz. U. z 2005, Nr 226, poz. 1944, art. 6.

¹⁸ W. Góralczyk, S. Sawicki, op. cit., s. 177.

międzynarodowego tak stanowione, jak i zwyczajowe, jest to obszar, który podlega swoistej reglamentacji przez społeczność międzynarodową. Neutralizacja natomiast to umowne wyłączenie możliwości prowadzenia działań wojennych na danym terytorium oraz nakaz powstrzymania się od wykorzystania tego terytorium w charakterze bazy do prowadzenia działań o charakterze wojskowym¹⁹. W przypadku tego ograniczenia mamy do czynienia z umownym wyłączeniem, a więc *conductio sine qua non* dla ustanowienia ograniczenia wykonywania zwierzchnictwa terytorialnego jest zgoda strony, której obszar podlegający wyłączeniu dotyczy.

Ograniczenia w wykonywaniu zwierzchnictwa terytorialnego na danym obszarze powodują również lokalizowane bazy wojskowe innego państwa. Budowa bazy wojskowej wymaga uprzednio zawartej umowy bilateralnej bądź multilateralnej (zależne jest to od charakteru bazy jednonarodowa, czy wielonarodowa).

Niezaprzeczalnym jest, że konsekwencje zasiedzenia w prawie międzynarodowym mają doniosłe znaczenie, nie tylko sensu stricte, lecz także w konsekwencji ich zastosowania.

Skutki zasiedzenia dla ludności

Skutki zasiedzenia w prawie międzynarodowym oddziałują również, a może przede wszystkim na ludność. Jest ona jednym z trzech składników, atrybutów państwowości. Ludność jest to ogół mieszkańców przebywających na danym terytorium z zamiarem względnie stałego pobytu na nim. Państwo jako suweren samo określa status prawny ludności na swoim terytorium. Dopuszczalne jest zróżnicowanie statusu prawnego mieszkańców danego terytorium od osób jedynie tymczasowo przebywających na danym terytorium. Osoby stale przebywające na danym terytorium – tworzące na nim swoje centrum życiowe, stanowią podstawę dla ludności państwa, a tym samym istotny składnik dla utrzymania przymiotu państwa, w odróżnieniu od osób jedynie czasowo przebywających, czy ty w celach zarobkowych, czy turystycznych i nie organizujących na tym terytorium swego centrum życiowego. Stało się już zwyczajem, że państwo chcąc związać mieszkańca danego obszaru z tym terytorium, a tym samym z państwem przyznaje takim osobom obywatelstwo tego państwa, z którego to wynikają określonego rodzaju przywileje. Przykładem takiego przywileju jest możliwość decydowania o istotnych sprawach państwa np. w dopuszczalnych prawnie formach demokracji bezpośredniej. Kompetencja wewnętrzna państwa do ustanawiania tego rodzaju przywilejów wynika z istoty suwerenności²⁰. Kompetencja ta przejawia się w co najmniej dwóch płaszczyznach: po pierwsze na arenie wewnętrznej państwa, tj. w zakresie regulowania przez prawo wewnętrzne całokształtu stosunków zobowiązaniowych związanych z obywatelem państwa²¹, po drugie na arenie zewnętrznej, tj. gdy państwo jako podmiot prawa międzynarodowego ustanawia zakres ochrony swego obywatela poza granicami państwa²².

¹⁹ R. Bierzanek, J. Symonides, op. cit., s. 199.

²⁰ A. Klafkowski, op. cit., s. 220.

²¹ A. Burda, *Polskie prawo państwowe*, Warszawa 1962, s. 260 i n.

²² A. Klafkowski, op. cit., s. 220.

W związku ze zmianą w stosunkach własnościowych terytorium nabytego w drodze zasiedzenia oraz wynikającą z tego zmianą podmiotu wykonującego suwerenność terytorialną następuje również doniosła zmiana dla ludności zamieszkałej na danym obszarze, gdyż następuje zmiana obywatelstwa. Skutkiem nabycia własności terytorium w drodze zasiedzenia jest również zmiana obywatelstwa. W związku ze zmianą suwerenności, która jest jedną z istotnych przesłanek dla nabycia własności terytorium w drodze zasiedzenia, konieczne jest dokonanie zmiany obywatelstwa osób zamieszkałych na terytorium, które podlega zmianom własności. Obywatelstwo jest instytucją prawa wewnętrznego nierozdzielnie związaną z państwem. Jest to niejako przywilej dany przez państwo mieszkańcom terytorium państwowego. Z tego względu podkreślenia wymaga to, że zawsze obywatelstwo jest następstwem powstania, czy już istnienia państwa – można domniemywać, że obywatelstwo powstaje wraz z powstaniem państwa i nie jest uzależniona od uchwalenia ustawy o obywatelstwie²³. To powoduje, iż logiczną konsekwencją będzie zaprzestanie istnienia obywatelstwa w sytuacji ustania bytu prawnego państwa w wyniku np. upadku państwa czy połączenia z innym państwem w celu utworzenia nowego podmiotu prawa międzynarodowego. Państwa mają względną swobodę w kreowaniu zakresu nadawania obywatelstwa, a także przesłanek dopuszczających jego utratę. Swoboda ta jest ograniczona poprzez normy prawa międzynarodowego, zarówno stanowionego jak i zwyczajowego, a także zobowiązania międzynarodowe państwa, wynikające bądź to z bilateralnych bądź to z multilateralnych umów międzynarodowych²⁴. Każde państwo jest więc władne określić w swym ustawodawstwie, kto jest jego obywatelem. Ustawodawstwo to winno być przyjęte przez inne państwa areny międzynarodowej, byleby było zgodne z umowami międzynarodowymi, zwyczajem międzynarodowym i zasadami prawnymi ogólnie uznanymi w przedmiocie obywatelstwa. Wszelkie kwestie, dotyczące tego, czy ktoś posiada obywatelstwo danego państwa czy też nie, powinny być rozstrzygnięte zgodnie z ustawodawstwem tego państwa²⁵. Obywatelstwo jest szczególnym węzłem prawnym łączącym jednostkę z państwem. Wynika z niego obowiązek wierności i lojalności w stosunku do państwa, dbałości o dobro i poszanowanie interesu państwa, przestrzegania prawa, dbałości o stan środowiska naturalnego oraz obowiązek ponoszenia danin i innych ciężarów na rzecz państwa, a także obowiązek podporządkowania się jurysdykcji państwa. W związku z posiadaniem obywatelstwa wyodrębniane są nie tylko obowiązki, ale również prawa wynikające z niego. Jednym z podstawowych uprawnień wynikających z posiadania obywatelstwa jest tzw. opieka dyplomatyczna, polegająca na tym, że państwo może występować na forum międzynarodowym w imieniu swoich obywateli w stosunku do innych państw oraz przed sądami międzynarodowymi i komisjami arbitrażowymi²⁶. Nabycie obywatelstwa może mieć charakter pierwotny lub wtórny. Pierwotność odnosić się będzie do osób, które nabyły obywatelstwo w momencie powstania państwa.

²³ W. Czaplinski, A. Wyrozumka, op. cit., s.165.

²⁴ Opinia doradcza z 7 lutego 1923 r. w sprawie dekretów o obywatelstwie w Tunezji i Maroko, PCIJ seria B, nr 4, s. 24.

²⁵ Konwencja w sprawie pewnych zagadnień dotyczących kolizji ustaw o obywatelstwie oraz protokół dotyczący upadku bezpieczeństwa, podpisane w Hadze 12 kwietnia 1930 r., Dz. U. z 1937, Nr 47, poz. 361, art. 1 i art. 2.

²⁶ W. Góralczyk, S. Sawicki, *Prawo międzynarodowe*, op. cit., s. 248.

Z tego charakteru nabycia obywatelstwa korzystać będą też zstępni tych osób. Nabycie wtórne odnosić się będzie do osób, które uzyskały obywatelstwo już w czasie gdy państwo istniało bądź to na zasadzie *ius sanguinis*, bądź to na zasadzie *ius soli*, bądź to w wyniku wydania decyzji administracyjnej²⁷.

Prawo międzynarodowe wprowadza jedno obostrzenie co do nadania obywatelstwa, nie można go nadać osobie wbrew jej woli, stąd np. polski ustawodawca uzależnił nadanie obywatelstwa polskiego od uprzedniego wniosku osoby, skierowanego do właściwego organu państwa. W Rzeczypospolitej Polskiej organem wyposażonym w kompetencję do nadania obywatelstwa polskiego oraz wyrażania zgody na jego zrzeczenie się jest prezydent RP.

Tak nabyte obywatelstwo ulega utracie w wyniku zmiany właściciela terytorium państwowego w wyniku zasiedzenia. Elementem odróżniającym globalną utratę obywatelstwa przez mieszkańców danego obszaru jest to, że dzieje się to niejako niezależnie od woli samych zainteresowanych mieszkańców danego obszaru. Jeżeli następuje upadek państwa, wówczas nie może trwać nadal samo obywatelstwo, gdyż jest to przywilej wynikający z istnienia państwa, jest to stosunek wzajemnie zobowiązujący, w którym podmiotami są państwo jak organizacja i obywatel – jednostka służąca państwu i równocześnie stanowiąca element niezastępowalny dla bytu państwa. Również w przypadku gdy następuje jedynie częściowa utrata terytorium przez państwo, na obszarze utraconym w wyniku zasiedzenia przez inne państwo następuje zmiana podmiotu wykonującego zwierzchnictwo terytorialne stąd konieczne jest, aby mieszkańcy tego obszaru, również korzystali z dobrodziejstwa przysługujących im uprawnień związanych z obywatelstwem państwa, które nabyło własność terytorium w drodze zasiedzenia. Państwa zobowiązały się na mocy konwencji o zredukowaniu przypadków bezpaństwowości do zapewnienia takim mieszkańcom możliwości wyboru trwania przy dotychczasowym obywatelstwie i np. związanym z tym wyjazdem z dotychczas zasiedlonego terytorium, na terytorium państwa swego obywatelstwa, lub też do zmiany obywatelstwa na to, którego państwo objęło zwierzchnictwo terytorialne nad obszarem „zasiedzianym”. Obowiązkiem państwa, które nabyło własność terytorium w drodze zasiedzenia jest ogłoszenie zasad obowiązujących ludzi urodzonych na danym terytorium lub tam zamieszkujących lub też urodzonych poza jego granicami z rodziców, będących obywatelami państwa – poprzednika²⁸.

Skutki zasiedzenia w stosunkach międzynarodowych

Skutkiem zasiedzenia całego terytorium państwa poprzednika będzie zaprzestanie obowiązywania umów międzynarodowych, których przedmiotem były zagadnienia terytorialne. Wydaje się, iż można per analogia stosować zasady przyjęte przez większość państw areny międzynarodowej przy dokonywanej sukcesji państw w odniesieniu do instytucji zasiedzenia. Stąd między innymi uznawać będziemy, że zobowiązania lub prawa

²⁷ W. Czaplński, A. Wyrozumka, *Prawo międzynarodowe publiczne. Zagadnienia systemowe*, op. cit., s. 166.

²⁸ M. N. Shaw, *Prawo międzynarodowe publiczne*, Warszawa 2011, s. 536.

państwa poprzednika wynikające z obowiązujących traktatów w odniesieniu do terytorium w momencie sukcesji państw nie stają się zobowiązaniami lub prawami państwa sukcesora w stosunkach z innymi państwami stronami tych traktatów z samego faktu, że państwo poprzednik i państwo sukcesor zawarły porozumienie przewidujące, że takie zobowiązania lub prawa przenoszą na państwo sukcesora²⁹. W związku ze zmianą podmiotu zobowiązania czy tego prawa państwo trzecie może nie widzieć możliwości współpracy, albo nie zamierza z innych względów kontynuować takiego zobowiązania bądź korzystać z tego prawa.

We współczesnym świecie doniosłym skutkiem, szczególnie dla państw obszaru Unii Europejskiej potencjalna zmiana suwerena terytorium, a tym samym również i spadek/wzrost ludności posiadanej miałyby wpływ na status na arenie europejskiej w zakresie uzyskiwania środków z funduszy strukturalnych, gdzie wysokość przyznanych środków uzależniona jest od liczby ludności na obszarach otrzymujących wsparcie. Poza tym liczba mandatów do parlamentu europejskiego dla danego państwa zależna jest również od liczby ludności.

Odnosząc się zatem do stwierdzenia już podnoszonego za postanowieniami konwencji wiedeńskiej: „nieważna jest umowa, która w chwili zawarcia jest sprzeczna z imperatywną normą powszechnego prawa międzynarodowego”³⁰, podkreślić należy, że naturalną konsekwencją zasiedzenia terytorium będzie wygaśnięcie umów międzynarodowych, których przedmiotem było terytorium podlegające zasiedzeniu.

Wnioski

O ile przyjęcie samej koncepcji *ius cogens* nie wywołuje obecnie sporów, o tyle nie jest bynajmniej rzeczą łatwą sporządzenie pełnego wykazu norm zaliczanych do *ius cogens* ani też podanie kryteriów pozwalających na odróżnienie imperatywnych norm powszechnego prawa międzynarodowego od pozostałych norm tego prawa. Trudności tych nie usuwa Konwencja wiedeńska. Zmieniająca się sytuacja na arenie międzynarodowej, z dość stabilnej, respektującej fundamentalne zasady prawa międzynarodowego, daje asumpt do podjęcia rozważań dotyczących zasiedzenia.

Skoro utrwalamy zasiedzenie jako dopuszczalny sposób nabycia terytorium jednocześnie wskazując na możliwość naruszenia normy *ius cogens*, to uznajemy, że współczesne stosunki międzynarodowe opierają się nie tyle na suwerenności, co na sformułowanej prawnej zasadzie równości wszystkich państw tj. równym statusie prawnomiędzynarodowym.

Ponadto udowodniono, że istotnym w swym znaczeniu skutkiem nabycia własności terytorium w drodze zasiedzenia jest zmiana obywatelstwa ludności zamieszkałej to terytorium.

Wykazano, że respektowanie normy *ius cogens* dyscyplinuje państwa i zapewnia swoistą stabilność w stosunkach pomiędzy państwami na arenie międzynarodowej.

Jednakże niezaprzeczalnym skutkiem zasiedzenia terytorium w aspekcie narusze-

²⁹ Konwencja wiedeńska o sukcesji państw w odniesieniu do traktatów przyjęta w Wiedniu 22 sierpnia 1978 r., [w:] A. Przyborowska – Klimczak, *Prawo międzynarodowe publiczne. Wybór dokumentów*, Lublin 2008, s. 69, art. 8.

³⁰ R. Bierzanek, J. Symonides, *Prawo międzynarodowe publiczne*, Warszawa 2005, s. 176.

nia *ius cogens* jest ujawnienie woli państwa co do nabycia terytorium. Od momentu tego zdarzenia, w zależności od zaistniałych okoliczności można domniemywać bądź bezwzględne naruszenie *ius cogens*, bądź wyłącznie realizację dozwolonego działania podmiotu prawa międzynarodowego.

Bibliografia

- Berezowski C., *Zagadnienia zwierzchnictwa terytorialnego*, Warszawa 1957.
- Bierzanek R., Symonides J., *Prawo międzynarodowe publiczne*, Warszawa 2003.
- Bierzanek R., Symonides J., *Prawo międzynarodowe publiczne*, Warszawa 2005.
- Brownlie I., *Principles of Public International Law*, wyd. IV, Oxford 1990.
- Burda A., *Polskie prawo państwowe*, Warszawa 1962.
- Czapliński W., Wyrozumski A., *Prawo międzynarodowe publiczne*, Warszawa 1999.
- Góralczyk W., Sawicki S., *Prawo międzynarodowe publiczne*, Warszawa 2004.
- Klafkowski A., *Prawo międzynarodowe publiczne*, Warszawa 1976.
- Konwencja o prawach i obowiązkach państw amerykańskich, podpisana w Montevideo, dnia 26 grudnia 1932 r., League of Nations Treaty Series No.165, art. 6.
- Konwencja w sprawie pewnych zagadnień dotyczących kolizji ustaw o obywatelstwie oraz protokół dotyczący przypadku bezpieczeństwa, podpisane w Hadze 12 kwietnia 1930 r., Dz. U. z 1937, Nr 47, poz. 361, art. 1 i art. 2.
- Konwencja wiedeńska o prawie traktatów, sporządzona w Wiedniu, 23 maja 1969 r., Dz. U. z 1990, Nr 74, poz. 439, preambuła.
- *Konwencja wiedeńska o sukcesji państw w odniesieniu do traktatów przyjęta w Wiedniu 22 sierpnia 1978 r.*, [w:] Przyborowska-Klimczak A. (red.), *Prawo międzynarodowe publiczne. Wybór dokumentów*, Lublin 2008, s. 69, art. 8.
- Lauterpacht H., *Recognition in International Law*, Cambridge 1947.
- Opinia doradcza z 7 lutego 1923 r. w sprawie dekretów o obywatelstwie w Tunezji i Maroko, PCIJ seria B, nr 4.
- Shaw M. N., *Prawo międzynarodowe publiczne*, Warszawa 2011.
- Ustawa z dnia 12 października 1990 r. o ochronie granic państwowych, Dz. U. z 2005, Nr 226, poz. 1944, art. 6.